

УДК 37.091.33(076)

МЕТОДИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Кміть О.В.

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Статтю присвячено актуальній проблемі формування професійного мислення майбутніх учителів англійської мови початкової школи. Її актуальність зумовлена існуванням суперечності між соціальною потребою високого рівня розвитку професійного мислення вчителів англійської мови та його реальним рівнем. У роботі висвітлено методичний аспект зазначеної проблеми. На основі аналізу поняття методичної компетентності вчителя англійської мови та процесу її формування визначено методичні передумови. Вказані у статті передумови є сприятливими для формування професійного мислення фахівців названого профілю.

Ключові слова: професійне мислення, методична компетентність, методичні знання, методичні навички, методичні вміння, вчитель англійської мови початкової школи.

Постановка проблеми. Одним із актуальних завдань вищого педагогічного закладу освіти є підготовка компетентного, вмотивованого фахівця для роботи в умовах школи, що динамічно змінюється, підготовка спеціаліста, здатного ефективно та творчо здійснювати професійну діяльність. У контексті сучасних потреб у педагогічних кадрах, які забезпечують на високому рівні іншомовну освіту школярів, проблема формування професійного мислення майбутніх учителів іноземної мови набуває особливої актуальності. Проте низка об'єктивних та суб'єктивних причин зумовлює певні недоліки у професійній освіті майбутніх педагогів. Таким чином, існує суперечність між соціальною потребою високого рівня розвитку професійного мислення вчителів англійської мови та його реальним рівнем. Виявлене протиріччя спонукає до вивчення методичних аспектів проблеми формування професійного мислення майбутніх учителів англійської мови з ядро вираженим творчим потенціалом для успішної реалізації раннього шкільного навчання англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування професійного мислення педагога завжди привертала увагу науковців та практиків. Зазначена проблема в різні часи і в різних контекстах розглядалася філософами (М. Мамардашвілі, І. Меркулов, В. Черняк), методистами (О. Майданов, Г. Щедровицький), психологами (П. Гальперін, В. Зінченко, О. Леонтьєв, Л. Рубінштейн, Л. Фрідман та інші), філологами (В. Дем'янков, О. Лагута), інформатиками (Є. Корнієнко, В. Сорокін та інші), педагогами (І. Нікольська, А. Столяр) та іншими. За останні роки зацікавленість проблемою розвитку професійного мислення майбутнього вчителя суттєво зросла: сутність та особливості педагогічного мислення розглянуто Л. Турищевою [1]; сутність поняття «професійне мислення» з позиції рефлексії та саморефлексії, види та типи професійного мислення досліджено М. Марусинець [2]; питання особливостей та функцій педагогічного та професійного мислення вчителя, професійні характеристики педагогічного мислення висвітлено в працях О. Дубасенюк [3]. У сучасних дослідженнях професійне мислення розглядається як практичне мислення: мислення людини в процесі вирішення навчальних та професійних завдань (Ю. Корнілов); як компетентне мислення,

що характеризується інтелектуальними вміннями вирішувати професійні завдання та поєднанням мінімального ризику наслідків з прийняттям оптимальних специфічно-професійних рішень (Д. Кавтарадзе); як особливий склад розуму, специфічно спрямований, адекватний сутності професійної діяльності (В. Тамарина, Д. Яковлева); як вищий рівень професійного розвитку мислення, що характеризується творчим характером діяльності (Ю. Кулюткін); як вид мислення, який оперує різноманітними евристичними прийомами вирішення професійних творчих завдань (О. Тихомиров); як специфічно фахове мислення, що має практичну спрямованість, конкретність та конструктивність (Н. Пов'якель). Зокрема, М. Кашапов визначає професійне педагогічне мислення як пізнавальний процес виявлення педагогічної проблемності, вирішення якої характеризується особистісним залученням педагога до перетворень в ході професійної діяльності. Виходячи з цього, визначено й творче педагогічне мислення – як вищий пізнавальний процес пошуку, виявлення і вирішення педагогічної проблемності в ході професійної діяльності педагога, який відбувається на вищому, ієрархічно організованому рівні [4]. Як свідчать дослідження вітчизняних і російських педагогів і психологів Ю. Кулюткіна, В. Сластьоніна, М. Кашапова, професійне мислення більшості вчителів є далеко не творчим, насичене стереотипами, методичними штампами, не дивлячись на те, що професійна специфіка мислення педагога обумовлена, передусім, необхідністю розуміння прихованих від безпосереднього спостереження внутрішніх механізмів і законів розвитку як особистості загалом, так і окремих психічних процесів і станів людини, емоційних переживань, відношень, інтересів, причин виникнення педагогічних проблем.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на багаточисельні наукові доробки, проблема формування професійного мислення майбутніх учителів англійської мови початкових класів дотепер залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, вимагають подальшого вивчення методичні аспекти вказаної проблеми.

Мета статті. Метою цієї статті виступає визначення методичних передумов формування

професійного мислення майбутніх учителів англійської мови початкової школи.

Виклад основного матеріалу. З метою уточнення методичних передумов формування професійного мислення фахівців зазначеного профілю проаналізуємо поняття методичної компетентності вчителя англійської мови початкової школи та процес її формування.

Услід за Бігич О. Б., під методичною компетентністю вчителя англійської мови початкової школи ми розуміємо сукупність методичних знань, навичок і вмінь та індивідних, суб'єктних й особистісних якостей, яка функціонує як здатність проектувати, адаптувати, організовувати, вмотивувати, досліджувати й контролювати навчальний, пізнавальний, виховний і розвиваючий аспекти іншомовної освіти молодших школярів у класній і позакласній роботі з іноземної мови через і під час спілкування з учнями [5, с. 12-13].

Процес формування методичної компетентності вчителя іноземної мови початкової школи передбачає три рівні – рівень грамотності, рівень ремесла та рівень майстерності, кожному з яких відповідає своя система складників методичної компетентності: система методичних знань, методичних навичок і методичних умінь.

На рівні грамотності студент набуває методичних знань, на рівні ремесла – оволодіває методичними навичками, на рівні майстерності – опановує методичні вміння.

Актуальними при розгляді питань, пов'язаних з оволодінням і користуванням мовою, є декларативні й процедурні знання. Декларативних знань студент набуває при безпосередньому контакті з джерелом знань, а процедурних – при опосередкованому (спостереженні за професійною діяльністю інших суб'єктів іншомовної освіти) чи безпосередньому (самостійній іншомовній освіті) контакті з професійною діяльністю вчителя іноземної мови початкової школи. Ключовим питанням при формуванні знань є стратегії їх отримання [5, с. 19-20].

Бігич О. Б. виділяє такі методи набуття студентами декларативних і процедурних методичних знань:

- комунікативні методи, що охоплюють методи й процедури контакту студента з безпосереднім джерелом знань (викладачем методики, вчителем іноземної мови, керівником педагогічної практики тощо).
- текстологічні методи, що включають методи набуття знань із фахових документів (навчальних планів і програм, методичних листів Міністерства освіти і науки України тощо) і фахової літератури (монографій, підручників, методичних рекомендацій тощо) [5, с. 22]/

Комунікативні методи поділяються на пасивні й активні. У перших провідна роль належить викладачеві методики, вчителю іноземної мови та ін.; студент лише фіксує зміст лекції, протоколює дії вчителя й учнів протягом відвідування класних та позакласних заходів. В активних методах ініціатива належить студентові, який активно контактує з викладачем методики, вчителем іноземної мови, молодшими школярами тощо. За кількістю осіб, які надають знання, активні методи діляться на групові методи (мозковий штурм, круглий стіл, ділові ігри) та індивідуальні методи (анкетування, інтерв'ювання тощо). У межах

кожної організаційної форми навчання домінує один із методів набуття студентом методичних знань. Найчастіше студент використовує пасивні комунікативні методи, друге місце посідають текстологічні й активні методи. Це ніякою мірою не знижує активної ролі студента в набутті методичних знань, а підтверджує існування окресленого в межах теорії знань джерела набуття студентом процедурних знань шляхом його безпосереднього контакту з професійною діяльністю вчителя іноземної мови початкової школи [5, с. 23].

Набуття студентами декларативних та процедурних знань здійснюється під час власне навчальної діяльності академічного типа, квазі-професійної, навчально-професійної діяльності в межах усіх організаційних форм навчання і передбачає широке використання таких його форм як проблемна лекція, лекція – візуалізація, лекція – прес-конференція, практичних занять – дискусій, презентацій, виконання репродуктивно-творчих та творчо-пошукових завдань самостійної роботи, а також виконання завдань педагогічної практики та підготовки й написання курсових і кваліфікаційних робіт.

Засвоєння знань у поєднанні з оволодінням навичками й умінями складає основний зміст процесу формування методичної компетентності майбутнього вчителя англійської мови початкової школи. Методичні навички й уміння є різними рівнями оволодіння методичною дією. Вчені-методисти вважають, що вміння формуються на основі набутих знань й сформованих навичок. При цьому навички, сформовані в опорі на знання про способи дії, відрізняються від навичок, які виникають шляхом пристосування дії до нових умов її виконання через наслідування чужих дій, гнучкістю й керованістю, стійкістю й зміною участі свідомості у виконанні дій [5, с. 23-24].

Формування методичних навичок здійснюється у квазіпрофесійній діяльності за допомогою спеціальних методичних завдань, які імітують реальні професійні ситуації. Організаційними формами навчання, протягом яких студент оволодіває методичними навичками, є практичні заняття. На практичних заняттях на основі набутих методичних знань про підготовку, проведення й аналіз уроку чи позакласного заходу з англійської мови студенти проводять укладені самостійно фрагменти, розігруючи їх у формі ділової гри «вчитель – учні – експерти». Під час таких ігор вдало моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої праці, задається його контекст. Ділові або рольові ігри – це нібито репетиції педагогічної діяльності майбутніх учителів. За допомогою цих ігор створюється можливість «програти ситуацію» навчально-виховного процесу на уроці з різних позицій (с позиції вчителя або з позиції учня), що дає можливість зрозуміти психологію її учасників, набутти певного досвіду професійної діяльності.

Навички й уміння мають як спільні, так і відмінні риси: їх об'єднує те, що вони є способами діяльності. У наукових дослідженнях характеристикі вмінь приділено багато уваги, що свідчить про складність цього явища, яке має різні якості й властивості. Будучи нерозривно пов'язаним із творчим педагогічним мисленням, уміння формується на основі двох різновидів знань: про

об'єкти дій (що є декларативними знаннями) та про обставини й способи дій (що є процедурними знаннями). Відмінною ознакою вміння є узагальненість, що дозволяє використовувати набуті знання в нових умовах.

Кінцевою метою професійної освіти вчителів іноземних мов виступає формування методичних умінь, шлях до формування яких лежить через набуття методичних знань й оволодіння методичними навичками. За умови набутих методичних знань і сформованих методичних навичок не можна говорити про сформованість методичних умінь, адже «умінь треба навчати». Методичне вміння є набутою, на основі засвоєних знань і сформованих навичок, здатністю вчителя планувати й реалізовувати навчальні дії в нових для нього умовах. Відповідно до аспектів іншомовної освіти навчальні дії вчителя іноземної мови доцільно доповнити пізнавальними, розвивальними і виховними [5, с. 24-25].

В методиці виділяють чотири етапи оволодіння студентом методичними вміннями.

1 етап: знайомство з умінням, усвідомлення його змісту, структури й значущості для професійно-педагогічної діяльності при вирішенні навчальних, пізнавальних, виховних і розвивальних завдань іншомовної освіти молодших школярів.

2 етап: оволодіння першопочатковим умінням на рівні недосконалих копіюючих дій переважно за зразками, оволодіння діями, які застосовуються у типових ситуаціях і виконуються із незначною допомогою чи самостійно аналогічно за зразком.

3 етап: оволодіння узагальненим умінням, що характеризується високим рівнем нестандартних педагогічних дій, творчим підходом до вирішення навчальних, виховних, пізнавальних і розвивальних завдань, вільним володінням різними системами дій, їх широким перенесенням на інші види діяльності без особливих зусиль, чіткістю виконання діяльності.

4 етап: оволодіння досконалим умінням, що характеризується високим рівнем нестандартних педагогічних дій, творчим підходом до вирішення навчальних, виховних, пізнавальних і розвивальних завдань, вільним володінням різними системами дій, їх широким перенесенням на інші види діяльності без особливих зусиль, чіткістю виконання діяльності [5, с. 25-26].

Перший етап оволодіння методичними вміннями здійснюється на початку педагогічної практики. Студенти відвідують уроки і позакласні заходи з іноземної мови, спостерігаючи за мовленнєвою та методичною діяльністю вчителя іноземної мови щодо вирішення конкретних завдань іншомовної освіти молодших школярів. Під час обговорення відкритих уроків і позакласних заходів з керівником педагогічної практики студенти аналізують методичні дії вчителя іноземної мови (саме вони складають зміст методичних умінь щодо проведення уроку і позакласного заходу), визначають їхню структуру (навчальний/пізнавальний матеріал як об'єкт засвоєння, дії вчителя щодо його пред'явлення й управління учінням/пізнанням школярів, дії учнів щодо сприймання й оволодіння пред'явленим матеріалом) та усвідомлюють значущість цих методич-

них умінь для ведення класної й позакласної роботи з іноземної мови.

Другий етап набуття методичних умінь реалізується на основному етапі педагогічної практики. Студенти самостійно проводять уроки і позакласний захід з іноземної мови, укладені з урахуванням попередньо наданих порад і рекомендацій учителя іноземної мови і керівника педагогічної педагогічної практики. Дії, які складають першопочаткові методичні вміння підготовки, проведення й аналізу уроку і позакласного заходу, виконуються студентом самостійно, однак зазвичай аналогічно з діями, які він спостерігав у вчителя, на рівні копіюючих недосконалих дій у типових методичних ситуаціях іншомовної освіти молодших школярів на уроках і позакласному заході.

Третій етап, пов'язаний з оволодінням узагальненим умінням, відбувається протягом основного етапу педагогічної практики, а також у процесі написання курсової та кваліфікаційної робіт. Після відвідування й аналізу відкритого уроку і позакласного заходу з іноземної мови, студенти проводять власні уроки і позакласний захід. Дії, які складають узагальнені методичні вміння підготовки, проведення й аналізу уроків і позакласного заходу, виконуються студентом повністю самостійно. Керівник педагогічної практики і вчитель іноземної мови лише оцінюють рівень сформованості у студентів методичних умінь підготовки, проведення й аналізу залікового уроку і позакласного заходу. На методичних семінарах під час проходження практики студенти виступають із доповідями за темою курсової та кваліфікаційної робіт.

Методичні вміння майбутніх учителів англійської мови початкової школи формуються у навчально-професійній діяльності, в якій контекст змісту навчання ніби зливається з професійною діяльністю. Це відбувається під час науково-дослідної роботи студентів, у проектній діяльності, на педагогічній практиці, під час написання курсової, кваліфікаційної робіт. Беручи участь в наукових дослідженнях, працюючи в школі, студенти, з одного боку, залишаються у позиції тих, хто ще навчається, а з іншого – у творчій позиції – створюють нові продукти професійної діяльності. Ця діяльність мотивує студента до самостійного пошуку нових знань задля практичного застосування.

Висновки і пропозиції. Таким чином, проведений аналіз дозволяє визначити низку сприятливих методичних передумов для формування професійного мислення майбутніх учителів англійської мови початкової школи:

- реалізація динамічної моделі просування студентів від власне навчальної діяльності через квазіпрофесійну та навчально-професійну до власне професійної діяльності дозволяє їм виступати суб'єктами професійної, зокрема, методичної освіти, при цьому майбутні фахівці набувають основ професійного та творчого педагогічного мислення;

- оптимальне співвідношення індивідуальних та колективних форм роботи забезпечує результативне засвоєння методичних знань і набуття методичних навичок й умінь, які безпосередньо пов'язані з формуванням професійного мислення;

• проблемно-пошуковий характер пізнавальної діяльності студентів та широке використання на заняттях професійних ситуацій сприяє оптимізації навчального процесу, розвитку внутрішнього потенціалу професійного мислення.

Перспективи подальших досліджень проблеми, зазначеної у статті, знаходяться у напрямі вивчення прийомів формування професійного мислення майбутніх учителів англійської мови початкової школи.

Список літератури:

1. Турищева Л. Педагогічне мислення як об'єкт дослідження психологічної служби / Л. Турищева // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. – 2013. – Вип. 46(2). – С. 248-252.
2. Марусинець М. Професійне мислення вчителя: рефлексивний аспект / М. Марусинець // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2014. – № 2(23). – С. 161-167.
3. Дубасенюк О. Specyfika funkcji myslena zawodowego nauczyciela (Особливості та функції професійного мислення вчителя) // О. Дубасенюк // Paradygmaty oswiatowe I edukacja nauczycieli / pod redakcja: Wasyla Kremienia, Tadeusza Lewowickiego, Swietlany Sysojewej. – Warszawa – Krakow Wyzsza Szkola Pedagogiczna ZNP, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, 2010. – С. 277-287.
4. Кашапов М. Психология педагогического мышления / М. Кашапов. – Монография. – СПб. : Алетейя, 2000. – 463 с.
5. Бігич О. Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи: Навчальний посібник / О. Б. Бігич. – К.: Ленвіт, 2006. – 200 с.

Кмить Е.В.

Национальный университет «Черниговский коллегіум» имени Т.Г. Шевченко

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация

Статья посвящена актуальной проблеме формирования профессионального мышления будущих учителей английского языка начальной школы. Ее актуальность обусловлена существованием противоречия между социальной потребностью высокого уровня развития профессионального мышления учителей английского языка и его реальным уровнем. В работе освещен методический аспект указанной проблемы. На основе анализа понятия методической компетентности учителя английского языка и процесса ее формирования определены методические предпосылки. Указанные в статье предпосылки являются благоприятными для формирования профессионального мышления специалистов названного профиля.

Ключевые слова: профессиональное мышление, методическая компетентность, методические знания, методические навыки, методические умения, учитель английского языка начальной школы.

Kmit' O.V.

T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»

METHODOLOGICAL PREREQUISITES FOR FUTURE PRIMARY ENGLISH TEACHERS' PROFESSIONAL THINKING FORMATION

Summary

The article is devoted to the topical problem of Future Primary English Teachers' professional thinking formation. Its topicality is conditioned by the contradiction between social requirements of high level of Primary English Teachers' professional thinking and its real one. The methodological aspect of the stated problem is highlighted. Methodological prerequisites are defined on the basis of the analysis of Primary English Teacher's methodological competence and the process of its formation. Prerequisites determined in the research are favourable for English Primary Teachers' professional thinking formation.

Keywords: professional thinking, methodological competence, methodological knowledge, methodological skills, English Primary Teacher.